

Titov Alcatraz

zdej le za turiste

GOLI OTOK

Ostanki zaporov na Golem otoku in Svetem Grgurju so le še muzej na prostem, ki privlači turiste – Obiskali smo jih pod vodstvom nekdanjega političnega zapornika Radovana Hrasta – Na Golem je prestajal najhujše trpinčenje, ki mu je zagrenilo mladost, tam so ostali vsi njegovi zobje, a je pridobil tudi dragocene izkušnje – Številni sotrpini so tam pustili življenje – Preživeli jetniki vedo, v katero grapo so pokopavali trupla, a tam jih že zdavnaj ni več

GOLI OTOK, SVETI GRGUR,
25. MAJA

Otoki Rab, Goli in Sveti Grgur niso nič krivi, da slovijo po zaporniškem prekletstvu. Prvo taborišče na Golem so med prvo svetovno vojno postavili Avstrijci za Ruse, zajete na vzhodnih bojiščih. Od julija 1942 do septembra 1943 je na

senco krošenj ob razdejanih taboriščnih zgradbah. Prva drevesa so 1949. posadili jetniki. Turistični vodniki pripovedujejo, kar so o Titovem Alcatrazu izbrskali iz spominskih pričevanj nekdanjih zapornikov. Le eden izmed njih kdaj pa kdaj – vedno le z radovljiško agencijo Rozman bus in ladjo Tajano, ki je

Spomenik samemu sebi

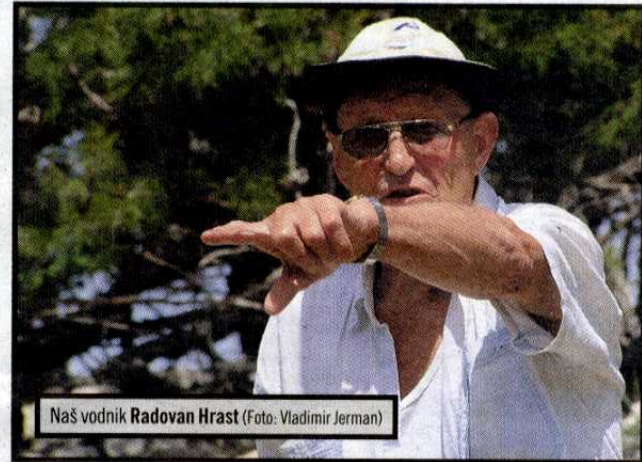
Leta 1953 je jugoslovanska oblast na območju italijanskega fašističnega taborišča Rab naročila zgraditi spominski park, ki ga je zasnoval slovenski arhitekt **Edvard Ravnikar**. Ironija je, da so ga morali graditi taboriščniki z Golega otoka, med njimi tudi akademski slikar **Alfred Pal**. Upri se je, da tega noče delati. Kaznjene delovodja je brž poklical miličnika, temu je upornik razložil: »Na Rabu sem bil zapornik italijanskih fašistov, zdaj sem spet kaznjene in sebi ne bom postavjal spomenika, pa če me ubijete!« Pal je imel srečo, da ga je slišal razumevajoč miličnik in ga umaknil na stran.

stletnega dijaka srednje pomorske šole na Reki so na družbeno-koristno delo, kot so uradno zapisali, na Goli poslali brez posebnega greha, le preveč svobodno in na glas je razmišljal. Prosto so mu odvzeli na predvečer dneva mladosti 1949, v knjigo zapornikov Golega so ga vpisali z zaporedno številko dve. Izpuščili so ga ob koncu leta. Kot uslužbenca Jadrolinije so ga januarja 1951 znova obsodili na

Obiskujemo ju samo s Hrastom in tudi on sodeluje samo z našo agencijo.«

Trupla, ki jih ni

Iz pristanišča v Veli Dragi se pot strmo dviga med barake. Na vprašanje, kdo jih je razdejal, Hrast odgovarja, da največ Rabčani. Iz besa, ker jim, lastnikom, pol stoletja niso dovolili niti blizu. Ker so se spomnili na težke čase, se je nad čim znesel tudi

Naš vodnik Radovan Hrast (Foto: Vladimir Jerman)

sotrpini. Nekateri z vrha vodne cisterne. Vzeli so zalet in se pogrnali v globino. Od cisterne tako ali tako ni bilo druge koristi. V njej in ogromnih zbiralnikih, ki so jih morali graditi, vode ni bilo nikoli.

Na Golem otoku je bilo približno 50.000 političnih zapornikov. Koliko jih je tam izdihnilo, ni podatka. Samo tifus jih je pobral nekaj deset. Epidemija bi bila katastrofalna, če ne bi bolezniki takoj prepoznali dr. **Nikola Nikolič**, nekdanji zapornik Jasenovca, ki se je s temi bolniki ukvarjal med znamenito bitko na Sutjeski in po njej. A te zasluge Nikoliča niso obvarovale pred golootoško robijo kot še mnogih. Obvezno vprašanje, ki ga obiskovalci zastavljajo Hrastu je, kje je pokopališče. Tega pa ni. Mrtve so pokopavali v grapi za lagerjem. A že med njegovim zaporništvom je ob priložnosti nekaj zapornikov pobrsalo in spoznalo, da trupel ni več tam: »Kje so končala, ne vemo.«

Tito po Titu

Hrast in najbrž večina sotrpinov so najtežje prenašali ovajanje, ki

Oliverja Dragojevića. Ko sem že hodil v Velo Luko na počitnice, sva s Cirilom pa tudi s sozapornikom **Ivanom Orebom** prijazno kramljala. S Cirilom se prej na Golem seveda nisva mogla pomenkovati, a sem videl, da je mila duša. No, če pa je prišel mimo kak udbovec, takrat me je pa Dragojević začel besno nadirati, da so bili zadovoljni in dali mir obema.«

Dragojević je nadziral Hrasta po prispetju na otok, ko je nekaj časa pekel kruh; bil je prvi golootoški pek, dokler niso med zaporniki prispeli pravi peki: »Delali so majhne črne hlebčke za zapornike, bel kruh za upravo.« Izčrpani Hrast je bil na Golem na robu smrti tudi dobesedno, a se je iz dolge nezavesti zbudil in preživel. Tam so ostali vsi njegovi zobje, spoznal pa je to: »Nikoli ne izgubi upanja, ne premlevaj o brezizhodnosti. Čeprav sem doživel marsikatero krivico, v meni ni sovraštva. Tudi vi ne kujte maščevanja – kar te živčno izčrpa, da propadeš – ampak maščevanje prepustite usodi. Bodite srečni s tem, kar živite.«

Tito na vzpetini nad glavnim grgurjskim taboriščem (Foto: Vladimir Jerman)

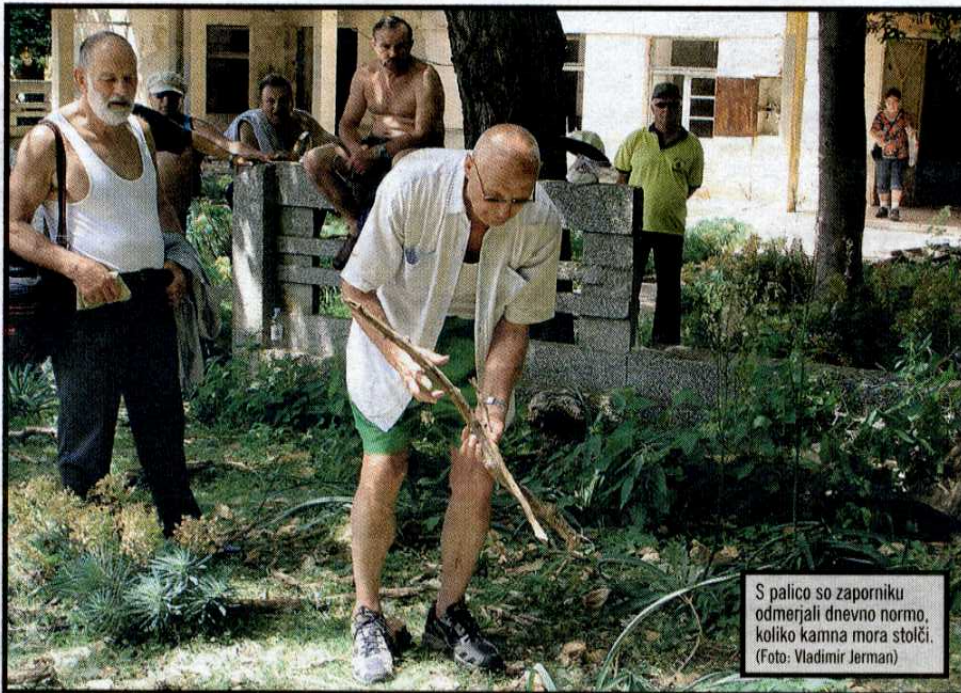
Rabu delovalo italijansko fašistično koncentracijsko taborišče. Po sporu s **Stalinom** leta 1948 je **Titov** režim na predlog **Edvarda Kardelja** določil Goli in sosednji Grgur za prevzgojo Moski privrženih informbirojevcev. Očitno jih ni bilo dovolj, saj so z informbirojevsko nalepko Udbini zasliševalci tja še najbolj vneto pošiljali premalo ubogljive nekdanje partizane. Na Grgur so sprva pošiljali vojaške častnike, pozneje ženske. Veljal je najstrožji režim, vse je bilo tajno, izpuščeni so podpisali, da ne bodo nikoli razkrili, kje so bili. O otokih se je zato šepetalo le skrivaj, podobno kot o pobitih in zmetanih v kočevska in druga brezna.

Politične so po devetih letih na Golem zamenjali obsojenci zaradi hudih kazenskih deliktov, kot so umori in velike tatvine. Tamkajšnji zapor je prenehal delovati leta 1988, na Grgurju že prej.

Vodnik z Golega

Po razpadu Jugoslavije in koncu vojne na Hrvaškem sta Goli in Grgur postala del turistične ponudbe. Pred sončno pripeko se nekajurni izletniki zatekajo v

dovolj velika, da je velebitska burja ne zadrži in izlet zaradi nje ne odpade – tudi sam popelje obiskovalce po svojem nekda-

S palico so zaporniku odmerjali dnevno normo, koliko kamna mora stolči. (Foto: Vladimir Jerman)

njem bridkem domovanju. To je zdajšnji Ljubljančan **Radovan Hrast**, rojen leta 1931 v Bukovščici pri Škofji Loki. Osemnaj-

Goli otok, tam je bil 26 mesecev. Pazniki so povratnike zaničljivo imenovali dvomotorce, njim so namenjali najhujše muke in ponižanja. Eden se je norčeval iz Radovanovega imena: »Ti nisi Rado van, ti si Rado unutra!«

Kalvarijo je Hrast izpovedal v knjigi Viharnik, pred njo pa že v delu Čas, ki ga ni.

Z njim smo se udeležili majskega, zadnjega pomladnega obiska Golega in Grgurja. **Janez Rozman**, šef Rozman busa iz Radovljice, je pojasnil: »Ob koncu maja postane že prevroče, da bi naše goste mučili med pregretim skalovjem. Poleti imamo dovolj drugih prijaznejših izletniških programov, na Golega in Grgur pa pojdemo spet jeseni.

marsikateri nekdanji zapornik, je povedal: »Ko sem stal v razbiti stavbi in zagledal v okenskem okvirju še zadnjo celo šipo, sem se sklonil in vanjo vrgel kamen. Naj gre še ta!«

Hrane jim je primanjkovalo, bili so živi okostnjaki. Neverjetno, a je bilo celo to za kaj dobro: »Ljudje so prišli z želodčnimi čiri in boleznimi. Že prvi mesec podhranjenosti niso bili več bolni.« Hrast, zakladnica življenjskih modrosti, nam je zaupal nauk: »Zmerni bodite pa pošteni.« Med zaporniki je smrt kosila zaradi fizične in psihične izčrpanosti. Hrusta je iz najbolj črnega obupa reševala misel, kako neizmerno ga ljubi mama. Dvakrat je že bil na tem, da stori samomor, podobno kot so ga številni

Goli otok z ladje (Foto: Vladimir Jerman)

so jim ga zapovedali z vrha: »Bolj boš bando gonil, prej boš prišel na svobodo, je gonilo vodstvo.«

Pa se je celo med miličniki, ki si tudi niso sami izbrali Golega za delovno mesto, znašel kdo prizanešljivejši. Hrust je navedel **Cirila Dragojevića** iz Vele Luke na Korčuli: »To je stric pevca

Ko se s Tajano približujemo Grgurju, nas s hribčka nad glavnim taboriščem pozdravlja še vedno skrbno negovana peterokraka zvezda z napisom Tito. Samo zanj še nekdo pozorno skrbi, medtem ko sô vse zgradbe podobno kot na Golem po vseem razdejane.

Vladimir Jerman

Stražni stolp na Svetem Grgurju (Foto: Vladimir Jerman)